

21. Yüzyıl Becerileri Odağında Üst Düzey Düşünme Becerileri

Oğuz GÜRBÜZTÜRK

Doç. Dr. Oğuz GÜRBÜZTÜRK

21. YÜZYIL BECERİLERİ ODAĞINDA ÜST DÜZEY DÜŞÜNME BECERİLERİ

ISBN 978-625-6287-47-1

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2024, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınev**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 2000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Temmuz 2024, Ankara

Yayın-Proje: Selcan Durmuş
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Doç. Dr. Oğuz GÜRBÜZTÜRK

Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim dalında lisans (1985); Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim dalı, Program Geliştirme Bilim dalında Yüksek Lisans (1988); Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim dalında Doktora (1999) derecelerini almıştır. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitim Programları ve Öğretim Bölümünde Araştırma Görevlisi (1987-1996); Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Anabilim dalında Öğretim Görevlisi ve Öğretim Üyesi - Yrd. Doç. Dr. - (1997-2002) olarak çalışmıştır. Halen İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim dalında görev yapmaktadır. Program geliştirme, program değerlendirme, öğretmen eğitimi, öğrenme-öğretme kuram ve yaklaşımları üzerine yayımlanmış uluslararası ve ulusal makale ve bildirilerinin yanı sıra, kitap ve kitap bölüm yazarlığı bulunmaktadır.

ORCID No: 0000-0002-9950-3139

E-posta: ogurbuzturk@gmail.com

ÖN SÖZ

İnsanlığın varoluşuyla birlikte görülen ve zamana ve zamanın getirdiği ihtiyaçlara göre ortaya çıkan değişme ve gelişmeler, hemen her alanda olduğu gibi, eğitim alanında da eğitimin, okulların, öğretmenin işlevlerini ve öğrencilerin sahip olmaları gereken becerileri etkilemektedir. Bu gelişme ve değişmelerin bir sonucu olarak, özellikle son elli yıldır eğitim alanındaki paydaşların geldiği noktada, öğretme yerine öğrenmeyi öğrenme, öğrenci merkezliliği toplumun gelişmesine katkıda bulunacak beceri ve etkinliklerle destekleyen ve okul içiyle yetinmeyip okul dışı öğrenme ortamlarına, birkaç yazılı kaynak yerine çoklu kaynağa hatta dijital teknolojilerin getirdiği zengin kaynak ve ortamlara öğrencilerdeki bireysel farklılıklara göre azami yer vermeyi hedefleyen bir eğitim anlayışına odaklanılmıştır.

Yukarıda sıralanan bu gelişmeler, bilgi toplumu oluşturmada da artan bir ivmeyi yaratmış ve eğitim süreçlerinde paradigma değişikliklerine neden olmuştur. Eğitim sisteminin temel girdilerinden olan eğitim programlarında ve bunların somut düzenlemelerini içeren öğretim programlarında öğrencilerin kazanmaları beklenen beceriler, Türkiye’de özellikle 2005 ve sonrasındaki programlarda da görüleceği üzere, tüm programların gerçekleştirilmesi gereken ortak beceriler ve derslere göre özel beceriler adı altında düzenlenmiştir. Bunlar, içinde bulunduğumuz yüzyılın nitelikleri de dikkate alınarak, “21.Yüzyıl Becerileri” adıyla anılmaktadır.

21. yüzyıl becerileri; bireylerin çok yönlü kaynakları kullanarak bilgiyi elde etmelerini; bu bilgileri günlük yaşantılarında karşılaştıkları problemleri çözmede kullanmalarını, üst düzey düşünme becerilerini işe koşmalarını, teknolojiyi etkin biçimde kullanmalarını ve sahip olduğu yeterlikleri kullanarak, dünyadaki ve yaşadıkları toplumdaki siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik olayların farkında olmalarını gerektiren becerilerdir. Uluslararası bir sınıflamaya göre (P21), 21. yüzyıl becerileri; “öğrenme ve inovasyon becerileri, yaşam ve kariyer becerileri ile bilgi, medya, teknoloji becerileri” olmak üzere üç temel boyuttan ve bu kapsamda yer alan 18 alt boyuttan oluşmaktadır.

Yukarıda belirtildiği gibi, 21. yüzyıl becerileri odağında yer alan becerilerden biri de üst düzey düşünme becerileridir. Düşünme, bireyin davranışlarına yön vermek üzere uygulamaya çalıştığı bilişsel süreçlerden biridir. Diğer bir deyişle, insan davranışları düşünmenin ve özellikle etkili düşünmenin sonucu olarak sergilendiği durumda anlamlı, yararlı ve işlevsel olur. Üst düzey düşünme becerileri denildiğinde temelde akla gelenler, eleştirel, yaratıcı ve yansıtıcı düşünmedir. Bu üç düşünme becerisi, duruma göre tekil ya da çoğul olarak etkin kullanıldığı tak-

dirde, üç temel boyuttan oluşan 21. Yüzyıl becerilerinin gelişmesine de önemli katkılar sunar.

Bu kitap dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde 21.yüzyıl becerileri ve düşünme kavramı kısaca tanıtılmaya çalışılmış; ikinci bölümde eleştirel düşünme, üçüncü bölümde yaratıcı düşünme ve dördüncü bölümde ise yansıtıcı düşünme ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Üst düzey düşünme becerilerini oluşturan eleştirel, yaratıcı ve yansıtıcı düşünmeyi içeren bölümlerde, ilgili düşünme biçimi, temel özellikleri verildikten sonra, edinilmesi için eğitim süreçlerinde yapılması gerekenler ile kullanılabilir yöntem ve teknikler doğrultusunda ele alınmıştır. Kitap bu yönüyle, üst düzey düşünme becerilerini yapısal olarak tanıtmayı amaçlayan yapıda, kazandırılması için yapılması gerekenlere de yer verme amacını taşımaktadır.

Bu kitabın oluşturulmasına yön veren akademik birikimlerimi şekillendirmedeki katkı ve rehberlikleri için saygıyla andığım, başta Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nden Hocam merhume Prof. Dr. Fatma VARIŞ'a; Doktora danışmanlığımı yürüten Erzurum Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi'nden Hocam Prof. Dr. Remzi Yavaş KINCAL'a şükran borçluyum. Ayrıca, yetişmemde emeği olan Ankara Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi ve Ankara Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde, öncelikle Eğitim Programları ve Öğretim alanından ve diğer alanlardan Hocalarıma da ayrı ayrı teşekkür ederim. İyi ki onlarla karşılaştım. Kuşkusuz bir teşekkür de kitabın baskısını üstlenen PEGEM AKADEMİ'ye.. Kitabın tasarım ve dizgisini yaparak yayınına katkıda bulunan Pegem Akademi yönetici ve çalışanlarına teşekkür ederim.

Kitabın akademisyenlere, öğretmenlere ve öğretmen adaylarına yararlı olması ümidiyle...

Temmuz, 2024

Doç. Dr. Oğuz GÜRBÜZTÜRK

ORCID No: 0000-0002-9950-3139

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....v

1. BÖLÜM

21. YÜZYIL BECERİLERİ ODAĞINDA DÜŞÜNME VE ÜST DÜZEY DÜŞÜNME BECERİLERİ

Giriş.....	1
21. Yüzyıl Becerileri	2
Düşünmenin Yapısı ve Temel Özellikleri	5
Düşünme Eğitimi	6
Düşünme Türleri.....	8
Düşünme Becerileri	9
Üst Düzey Düşünme Becerileri.....	11
Kaynakça.....	12

2. BÖLÜM

ELEŞTİREL DÜŞÜNME

Giriş.....	15
Eleştirel Düşünme Nedir?	15
Eleştirel Düşünmenin Önemi.....	16
Eleştirel Düşünmenin Temel Özellikleri ve Kuralları	18
Eleştirel Düşünme Becerisi Gelişmiş Bireylerin Özellikleri	20
Eleştirel Düşünmeyi Engelleyen Faktörler.....	22
Eleştirel Düşünme Türleri	23
Değerlendirme Olarak Eleştirel Düşünme	23
Problem Çözme Olarak Eleştirel Düşünme	23
Entelektüel Gelişim Süreci Olarak Eleştirel Düşünme.....	24
Eleştirel Düşünme Becerisi Nasıl Kazandırılmalıdır?	25
Eleştirel Düşünme Stratejileri.....	26
Eleştirel Düşünme Becerileri.....	26
Eleştirel Düşünme Becerilerini Kazandırma Yolları	27
Kaynakça.....	29

3. BÖLÜM

YARATICI DÜŞÜNME

Giriş.....	31
Yaratıcı Düşünme Nedir?	32
Yaratıcı Düşünmenin Yapısı ve Özellikleri	33
Yaratıcı Düşünme Sürecinin Aşamaları.....	34
Yaratıcılığın/Yaratıcı Düşünmenin Boyutları.....	38
Yaratıcı Düşünme Becerisi Gelişmiş Bireylerin Özellikleri.....	38
Yaratıcı Düşünmeyi Etkileyen Faktörler	40
Yaratıcı Düşünme Becerisini Kazandırma Yolları	42
Kaynakça.....	43

4. BÖLÜM

YANSITICI DÜŞÜNME

Giriş.....	45
Yansıtıcı Düşünme Nedir?	46
Yansıtıcı Düşünme ile Diğer Düşünme Türleri Arasındaki İlişki.....	49
Yansıtıcı Düşünme Düzeyleri	52
Yansıtıcı Düşünme Aşamaları ve Süreci.....	53
Yansıtıcı Eğitim-Öğretim	54
Yansıtıcı Düşünmeyi Geliştirici Yaklaşımlar	55
Yansıtıcı Düşünmeyi Geliştirici Etkinlikler	59
Yansıtıcı Düşünme Sürecinde Öğretmen ve Öğrenci Görevleri.....	62
Kaynakça.....	63

1. BÖLÜM

21. YÜZYIL BECERİLERİ ODAĞINDA DÜŞÜNME VE ÜST DÜZEY DÜŞÜNME BECERİLERİ

Kazanımlar

Bu bölümü tamamladıktan sonra;

- 21. yüzyıl becerilerinin neler olduğunu sıralayabilecek,
- 21. yüzyıl becerilerinin temel özelliklerini açıklayabilecek,
- 21. yüzyıl becerileri içerisinde yer alan üst düzey düşünme becerilerini sıralayabilecek,
- Düşünmenin yapısını ve düşünme türlerini açıklayabileceksiniz.

GİRİŞ

İnsanlar, yaşadıkları sürece hep bir şeyler öğrenme ihtiyaç ve çabası içinde olmuşlardır. Bu durum, öğrenme kavramını basit bir tanımdan çok, disiplinler arası anlayışın doğurduğu tüm bileşenleriyle incelenmesi gereken yapıya dönüştürmüştür. Öğrenme, yapılan tanımlarda “davranış değişikliği” vurgusuyla karşımıza çıkarken, aslında bu sürecin nasıl işlediğine ilişkin sorular, öğrenme sürecinin tüm boyutlarıyla bilimsel çalışmalara konu edilmesine neden olmuştur. Bu çalışmaların temel çıkış noktası, “birey nasıl öğrenmektedir?” ve etkili öğrenme nasıl gerçekleştirilir?” sorularıdır. Bilim ve teknolojideki gelişmeler, öğrenme sürecini de karmaşık hale getirdiğinden, bu süreci açıklamaya hizmet edecek çalışmalar disiplinler arası bir özelliğe bürünmüştür. Bu çerçevede, farklı bakış açılarından hareketle, öğrenme kavramının bireydeki yansımaları, ihtiyaç duyduğu birikimleri “bilgi ve beceriler” adı altında çeşitlendirme çabalarını gerektirmektedir.

Yukarıda da vurgulandığı gibi, özellikle içinde bulunduğumuz yirmi birinci yüzyılda yaşanan başta bilim ve teknoloji olmak üzere tüm alanlardaki sürekli değişme ve yenileşme ile birlikte en çok üzerinde durulan kavramlardan birisi de

“bilgi toplumu” olmuştur. Bireylerin bilgi toplumuna ayak uydurabilmeleri için bilgi ve becerilerini çok yönlü hale getirebilmesi, araştırma yapabilmesi, sorun çözebilmesi, yaratıcı bilgiyi kullanabilmesi, yansıtıcı düşünme, eleştirel düşünme gibi farklı düşünme yollarını bilip uygulayabilmesi gereklidir.

Becerinin, bilgiyi daha çok, uygulamaya dönüştürme biçimi olduğu kabul edilirse, eğitim-öğretim süreçlerine katkıda bulunmak üzere, alan yazında mevcut gelişme ve gereksinimlere göre, geçmişten günümüze farklı beceriler sıralanmış; bunların kazandırılması için de oluşturulan programlara etkinlikler, araç ve yöntemler konulmuştur. Zamanla çeşitli değişme ve gelişmelere göre isimlendirilen ve eğitim yoluyla kazandırılmaya çalışılan beceriler, 21. Yüzyılın başlangıcını oluşturan 2000 yılından bu yana, bilişim dünyasındaki gelişmelerin de etkisiyle önemli bir dönüşüme uğramış ve daha da çeşitlendirilerek sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Bu beceriler, günümüzde sıklıkla vurgulanan yapısıyla “21. Yüzyıl Becerileri “ olarak anılmaktadır.

Özellikle günümüzde, bireylerin yaşamla baş edebilmeleri ya da yaşamda başarılı olabilmeleri için 21.yüzyıl becerilerine sahip olmaları gerektiği sıklıkla vurgulanmaktadır. Oral ve Akyol’a (2022) göre, ihtiyaç duyulan bu beceriler, yeni ortaya atılmış yeterlilikler değildir. Eleştirel düşünme ve problem çözme becerileri tarımsal araçların ilk ortaya çıkışından başlamak üzere, kara ve deniz araştırmalarına kadar tarih boyunca insanlığı ilgilendiren gelişmelerin her aşamasında belli ölçülerde yer almıştır.

Bilgi toplumuna doğru ilerleyişin daha da hız kazanması ve dijital teknolojilerin de hayatımızın bir parçası haline gelmesiyle, 21. Yüzyıl becerileri olarak adlandırılan becerilerin çerçevesi genişlemiş; sayıca ve yapısal yönden zenginleşerek çeşitlenmiştir.

1.1. 21.Yüzyıl Becerileri

21. yüzyıl becerilerini Anagün (2018), bireylerin 21. yüzyıl gerçeklerine ve şartlarına uyum sağlayabilmeleri ve etkin birer vatandaş olarak bilgi toplumuna katkıda bulunabilmeleri için ihtiyaç duydukları beceriler, olarak tanımlar. van Laar ve diğerleri (2020) ise, mevcut ekonomide eğitim ve iş dünyası ile ilişkili beceriler olarak tanımlamış ve çeşitli kurum ve kuruluşların bu becerileri sıralamak ve sistemleştirmek için ana hatlarını çizdiklerini belirtmiştir. Tanımlarda farklı bakış açıları olmakla birlikte, değişen ve gelişen dünyaya uyum sağlayabilmek için, hemen her sektöre hitap edecek şekilde, yaratıcı, eleştirel, yansıtıcı düşünme, iletişim ve iş birliği, problem çözme, karar verme, inovasyon gibi beceriler 21. yüzyıl becerilerine verilebilecek örneklerdir.